

คุณธรรม : ความเป็นมนุษย์

วีรวิท คงศักดิ์

“ถึงสูงศักดิ์อีศรฐานสักปานไหน

ถึงเลิควิไลสูงค่าสง่าศรี

ถึงเก่งกาจหาญกล้าปัญญาดี

แต่ไม่มีคุณธรรมก็ต่ำคน”

กลอนบทนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงประพันธ์เพื่อสอนคนไทยทั้งหลายว่า “คุณธรรม” เป็นสิ่งที่คู่กับความเป็น “คน”

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงบันทึกคติพจน์ไว้ที่แผ่นแรกของสมุดปฏิบัติการวิชา Bacteriology ของพระองค์ท่านว่า

“True Success is not in the learning, but in its application to the benefit of mankind.”

สรุปความได้ว่า “ความสำเร็จที่แท้จริงไม่ใช่การเรียนรู้ แต่เป็นการนำความเป็นมนุษย์มาประยุกต์ใช้”

นอกจากนั้น ศาสตราจารย์ นายแพทย์ อำนวย เสมรสุต นิสิตเตรียมแพทย์ปริญญารุ่นที่ ๑ เล่าว่า พระองค์ทรงสอนนิสิตแพทย์ว่า “ฉันไม่ต้องการให้เธอเป็นเพียงแพทย์ แต่ฉันต้องการให้เธอเป็นมนุษย์ด้วย” (I do not want you to be only a doctor but I also want you to be a man.)

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงตอบคำถามด้วยลายพระหัตถ์พระราชทานนายอัศววัฒน์ โอสถานุเคราะห์ รวม ๓๖๐ ข้อ ๑ ในพระราชหัตถเลขาเมื่อ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๒๑ ความว่า

“ฉันอบรมบุตรให้ “เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” มีทั้งการศึกษาและสุขภาพดี มีจิตใจดีด้วย นี่คือหลักในการเลี้ยงดูบุตรของฉัน ตอนเขายังเป็นเด็ก ๆ ฉันก็ทำหน้าที่เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูก ต้องคอยดูแลสมุดปกให้ตรวจดูการบ้านให้เขา ให้เขาท่องหนังสือเพื่อให้สอบได้ดี ตั้งแต่เขาอายุยังน้อยทีเดียว”

และฉบับวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๒๑ ความว่า

“ฉันยึดหลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และฉันชอบปรัชญาของ โสเครติส เช่น ให้อัจฉกตนเองด้วยตนเอง จากนี้เราควรจะมีหลักธรรมที่ว่า สิ่งใดที่มทำไม่ได้ก็ให้อ้างเฉย คือ อุเบกขา และต้องพยายามพิจารณาถึงเหตุผลด้วย”

ต้องขอบคุณ “ปุลญวรี” ที่นำพระราชหัตถเลขา ๒ องค์นี้ มาเผยแพร่ในจุลสารของสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ ทำให้ทราบถึงที่มาของพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์หนึ่งที่ทรงกล่าวว่า “เราต้องทำคนให้เป็นมนุษย์” ชัดเจนมากขึ้น

“มนุษย์” มาจากคำว่า “มนะ” แปลว่า “จิตใจ” สมาสกับ “อุษย์” แปลว่า “สูง” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ จึงบัญญัติว่า

“มนุษย์ คือ สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล, สัตว์ที่มีจิตใจสูง”

ในเรื่องนี้ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ได้กล่าวปาฐกถาในโอกาสครบรอบ ๑๒ ปี ของสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๕๕ ว่า

“คุณธรรม คือ ความดีที่มีอยู่ในใจที่ทำให้เกิดผลดีต่อผู้อื่น โดยคนดีมีคุณธรรมต้อง ซื่อสัตย์สุจริต คิดดี พูดดี ทำดี คิดตรง พูดตรง ทำตรง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่พลิกพริ้วในคำพูดและการกระทำ

รวมถึงต้องมีเมตตาช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ที่สำคัญ ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ไม่คดโกง ไม่ข่มเหงผู้ที่อ่อนแอกว่าหรือผู้หญิง ไม่น้อราษฎ์บังหลวง และไม่ทำทุจริต”

และ “จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติทางกายและวาจาที่แสดงออกถึงธรรมะที่มีอยู่ในใจ” ซึ่งท่านได้สรุปความแตกต่างของคุณธรรมและจริยธรรมว่า

“คุณธรรมเป็นธรรมะที่ควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ส่วนจริยธรรมไม่สามารถควบคุมจิตใจได้ ควบคุมได้แต่เพียงวาจาและกายเท่านั้น”

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า “คุณธรรม” เป็นสิ่งที่ได้รับการฝังอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคนตั้งแต่กำเนิด เพื่อควบคุมพฤติกรรม ทั้งกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบของ “ความดี” ไม่ละเมิดกฎ กติกาของสังคม

โลกตะวันตกได้ให้ความสำคัญของ “คุณธรรม” เช่นเดียวกัน ด้วยการกำหนดศัพท์ว่า “Integrity”

คำว่า “Integrity” นักวิชาการหลายท่านกล่าวว่า แปลเป็นภาษาไทยได้ยาก แต่จากการแปลความจากคำอธิบายในภาษาอังกฤษพอจะเข้าใจได้ว่าหมายถึง

“การเลือกความคิดและการกระทำของตนเองด้วยค่านิยมมากกว่าประโยชน์ของตนเอง” (Integrity is choosing your thought and action on values rather than personal gain”

และ “การทำสิ่งที่ถูกต้องแม้ไม่มีใครเห็น” (Integrity is doing the right thing, even if nobody is watching) ซึ่งหมายถึง “ความซื่อตรง”

ถ้าพิจารณาตามรากศัพท์ของ Integrity ในภาษาลาตินที่หมายถึง “ความครบถ้วนสมบูรณ์” จึงอาจสรุปความในภาพรวมได้ว่าหมายถึง “การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” นั่นเอง

หลักพื้นฐานของ “ความเป็นมนุษย์ตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ ไม่เอาเปรียบ ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ไม่กร้าวร้าย และประกอบสัมมาอาชีพเพื่อประโยชน์ของสังคม”

“มหาศีล” ได้เขียนในบทความ “พุทธศาสนากับการสร้างคุณค่าความเป็นมนุษย์” โดยอ้างอิงพระดำรัสของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกว่า

“คุณค่าของความเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ คือ ความไม่เป็นสัตว์”

“การรักษาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไว้ให้สมบูรณ์ ไม่ใช่การรักษาชีวิตให้ยืนยาวเท่านั้นแต่ต้องรักษาความเป็นคนไว้ไม่ให้สูญเสียไปด้วย กล่าวคือ

ความแตกต่างของคนกับสัตว์อยู่ตรงที่สัตว์ไม่รู้จักรู้การใช้เหตุผล เพราะไม่มีปัญญาเท่าเทียมกับมนุษย์ สัตว์จะดำรงชีวิตส่วนใหญ่ด้วยสัญชาตญาณ ไม่รู้ผิด ชอบ ชั่วดี ไม่รู้ว่าการเบียดเบียนส่งผลเสียอย่างไร เพราะมันต้องเอาตัวรอดดำรงชีวิตอยู่

แต่มนุษย์ถูกขัดเกลาและปลูกฝังให้มีคุณธรรม มีสติ ปัญญาเรียนรู้ว่า เมตตากรุณาเป็นสิ่งที่ดี คนที่ขาดเมตตากรุณามักจะได้รับการประณามว่ามีจิตใจเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การเป็นคนเต็มคนเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีและมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ นั้น บุคคลควรมี สัปปุริสธรรม ๗ อันเป็นธรรมะของคนดีหรือคนที่แท้ เป็นคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ เนื่องจากธรรมะนี้ จะทำให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุข ได้แก่

๑) ธรรมัญญา คือ รู้จักเหตุ หมายถึง หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต เช่น รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร ชั้นสูงสุด คือ รู้เท่าทันความจริงของธรรมชาติเพื่อมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต

๒) อัตตัญญา คือ รู้จักผล หมายถึง ความหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำว่าจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ชั้นสูงสุด คือ รู้ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

๓) อัตตัญญา คือ รู้จักตน รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นเป็นอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมตลอดจนแก้ไข ปรับปรุงตนให้เจริญอกงามถึงความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

๔) มัตตัญญา คือ รู้ประมาณ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา

๕) กาลัญญา คือ รู้กาล รู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบกิจต่าง ๆ ว่า เวลาไหน ควรทำอะไร อย่างไร และวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

๖) ปริสัญญญา คือ รู้ชุมชน รู้จักถิ่น ว่ามีระเบียบ วัฒนธรรมประเพณีอย่างไร ควรต้องสงเคราะห์ และบำเพ็ญประโยชน์อย่างไร

๗) บุคคลัญญา คือ รู้บุคคล รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคล และ รู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่น ๆ ว่า ควรจะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง อย่างไร จึงจะได้ผลดี

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า “คุณธรรม คือ ความเป็นมนุษย์” ที่มนุษย์ทุกคนต้องนำสติปัญญามาควบคุมพฤติกรรม ทั้งกาย วาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบของ “คิดดี พูดดี ทำดี” เพื่อประโยชน์ของสังคม

หลักธรรมะที่สร้างสติปัญญาให้กับมนุษย์ กล่าวคือ ต้องหมั่นฝึกตนเองให้ “รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้กาล รู้ประมาณ รู้ชุมชน และรู้บุคคล” ในทุกการกระทำโดยคิดทบทวนอยู่เสมอว่า

“ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ไม่ก้าวร้าว และประกอบสัมมาอาชีพ”

หากทุกคนทำได้ดังนี้ สังคม “คุณธรรม” ที่ทุกคนวาดหวังก็จะเกิดขึ้นทันที

เขียนให้จุลสารสมาคมแห่งสถาบันพระปกเกล้า

๔ ต.ค.๕๙